

ШИФОБАХШ ЎСИМЛИКЛАРНИНГ ТИББИЁТДАГИ АҲАМИЯТИ

Кодиров Низом Даминович

(PhD) фармакогнозия ва фармацевтик
технологиялар кафедре

Шункоров Тангир Мусурмонович

Сузангарон АбуАли ИбнСино
жамоат саломатлик техникуми

Мусурмонова Райхона Тангировна

Самарканд чет тиллар
институтини 4боскич талабаси.

Ансор

АННОТАЦИЯ

Мазкур илмий ишда шифобахш ўсимликларнинг инсон организмига кўрсатадиган ижобий таъсири, улардан даволовчи ва профилактик мақсадларда фойдаланиш имкониятлари ёритилган. Доривор ўсимликлар таркибида учрайдиган биологик фаол моддаларнинг фармакологик хусусиятлари таҳлил қилинган. Шунингдек, фитотерапиянинг замонавий тиббиётдаги ўрни ҳамда маҳаллий флорада кенг тарқалган айрим шифобахш ўсимликларнинг аҳамияти илмий манбалар асосида баён этилган.

КАЛИТ СЎЗЛАР: шифобахш ўсимликлар, фитотерапия, доривор хом ашё, биологик фаол бирикмалар, табиий дори воситалари, халқ табobati

КИРИШ

Инсон саломатлигини сақлаш ва касалликларни даволашда табиат неъматларидан фойдаланиш қадим тарихга эга. Айниқса, шифобахш ўсимликлар турли касалликларни бартараф этишда асосий табиий манба ҳисобланган. Асрлар давомида халқ табobatiда тўпланган тажрибалар бугунги кунда ҳам ўз аҳамиятини йўқотмаган.

Замонавий тиббиёт тараққиётига қарамасдан, доривор ўсимликларга қизиқиш ортиб бормоқда. Бу ҳолат табиий дори воситаларининг организмга нисбатан юмшоқ таъсир кўрсатиши, кўпинча кам ёндош таъсирга эга экани билан изоҳланади.

МАВЗУНИНГ ДОЛЗАРБЛИГИ (АКТУАЛЛИК)

Ҳозирги даврда сурункали касалликлар, иммун тизими заифлашуви, асаб тизими бузилишлари ва модда алмашинуви билан боғлиқ муаммолар кенг тарқалмоқда. Кўплаб кимёвий дори воситаларининг узок муддат қўлланилиши организмда салбий оқибатларни келтириб чиқариши мумкин.

Шу сабабли табиий манбалардан олинадиган шифобахш ўсимликлар асосида тайёрланган дори воситаларини қўллашга бўлган эҳтиёж ортиб бормоқда. Фитотерапия кўпгина мамлакатларда расмий тиббиётнинг қўшимча йўналиши сифатида тан олинган.

Ўзбекистон ҳудуди доривор ўсимликларга бой бўлиб, уларни илмий жиҳатдан ўрганиш, муҳофаза қилиш ва амалиётга жорий этиш бугунги куннинг долзарб масалаларидан бири ҳисобланади.

ТАДҚИҚОТ МАҚСАДИ

Шифобахш ўсимликларнинг биологик хусусиятларини ўрганиш, уларнинг кимёвий таркибини таҳлил қилиш ва инсон саломатлигини сақлашда қўллаш имкониятларини илмий асослаш.

ШИФОБАХШ ЎСИМЛИКЛАРНИНГ БИОЛОГИК ФАОЛ МОДДАЛАРИ

Шифобахш ўсимликларнинг даволовчи қиймати, аввало, улар таркибида мавжуд бўлган биологик фаол моддалар билан белгиланади. Ушбу моддалар организмдаги физиологик ва биокимёвий жараёнларга таъсир кўрсатиб, турли касалликларнинг олдини олиш ва даволашда муҳим роль ўйнайди. Биологик фаол моддалар ўсимликнинг барги, гули, илдизи, пояси ва мевасида турли миқдорда тўпланади.

Алкалоидлар

Алкалоидлар азот сақловчи органик бирикмалар бўлиб, физиологик фаоллиги юқори ҳисобланади. Улар асаб тизимига таъсир этиб, оғриқни камайтириш, тинчлантириш ёки аксинча қўзғатувчи таъсир кўрсатиши мумкин. Масалан, айрим доривор ўсимликларда учрайдиган алкалоидлар спазмолитик ва гипотензив таъсирга эга бўлиб, юрак-қон томир касалликларида қўлланилади. Шу билан бирга, алкалоидларни меъёрдан ортиқ қабул қилиш салбий оқибатларга олиб келиши мумкин, шу сабабли уларни қўллаш илмий асосда амалга оширилиши лозим.

Флавоноидлар

Флавоноидлар шифобахш ўсимликларда кенг тарқалган биологик фаол моддалар гуруҳи бўлиб, кучли антиоксидант хусусиятга эга. Улар хужайраларни эркин радикаллар таъсиридан ҳимоя қилади, қон томир деворларини мустаҳкамлайди ва яллиғланиш жараёнларини камайтиради. Флавоноидларга бой ўсимликлар юрак-қон томир касалликлари, аллергия ҳолатлар ва иммун тизими заифлашувида самарали ҳисобланади.

Эфир мойлари

Эфир мойлари учувчан, ўзига хос ҳидга эга бўлган моддалар бўлиб, асосан ўсимлик гуллари, барглари ва уруғларида тўпланади. Улар антисептик, яллиғланишга қарши ва тинчлантирувчи таъсирга эга. Эфир мойлари нафас

йўллари касалликларида, шамоллаш ва стресс ҳолатларида қўлланилади. Шунингдек, улар овқат ҳазм қилиш жараёнини яхшилашга ёрдам беради.

Гликозидлар

Гликозидлар қанд ва қандсиз қисмдан ташкил топган мураккаб органик бирикмалардир. Улар юрак фаолиятини қўллаб-қувватловчи, сийдик ҳайдовчи ва яллиғланишга қарши таъсирга эга бўлиши мумкин. Айрим шифобахш ўсимликларда учрайдиган юрак гликозидлари тиббиётда юрак етишмовчилигини даволашда қўлланилади.

Витаминлар

Шифобахш ўсимликлар организм учун зарур бўлган витаминларнинг табиий манбаи ҳисобланади. Айниқса, витамин С, А, Е ва В гуруҳи витаминлари кўплаб доривор ўсимликларда учрайди. Улар иммун тизимни мустаҳкамлайди, модда алмашинувини яхшилади ва организмнинг ташқи омилларга чидамлилигини оширади.

Минерал моддалар

Доривор ўсимликлар таркибида темир, кальций, магний, калий ва фосфор каби минерал элементлар мавжуд. Бу моддалар қон ҳосил бўлиш жараёни, суяк тўқимасининг мустаҳкамлиги ва асаб тизимининг нормал фаолияти учун муҳим ҳисобланади. Минерал моддаларнинг табиий шаклда қабул қилиниши организм томонидан яхши ўзлаштирилади.

Таннинлар

Таннинлар ёки ошловчи моддалар яллиғланишга қарши ва бактерицид хусусиятларга эга. Улар ошқозон-ичак касалликларида, ич кетиш ҳолатларида ҳамда оғиз бўшлиғи яллиғланишларида қўлланилади.

АЙРИМ ШИФОБАХШ ЎСИМЛИКЛАРНИНГ ТАВСИФИ

Шифобахш ўсимликлар инсон саломатлигини сақлаш ва касалликларни даволашда муҳим табиий манба ҳисобланади. Улар таркибидаги биологик фаол моддалар организмнинг турли тизимларига таъсир кўрсатади.

Мойчечак (*Chamomilla recutita*)

Мойчечак энг кенг тарқалган ва кўп қўлланиладиган доривор ўсимликлардан бири ҳисобланади. Унинг гуллари эфир мойлари, флавоноидлар ва органик кислоталарга бой. Мойчечак яллиғланишга қарши, антисептик ва тинчлантирувчи таъсирга эга. Ошқозон-ичак касалликлари, шамоллаш, асаб тизими бузилишларида дамлама ва қайнатма шаклида қўлланилади. Илмий тадқиқотлар мойчечак экстрактларининг микробларга қарши самарадорлигини тасдиқлаган.

Наъматак (*Rosa canina*)

Наъматак мевалари витамин С, каротиноидлар ва органик кислоталарга жуда бой. У иммун тизимни мустаҳкамлаш, организмнинг умумий

чидамлилигини ошириш ва инфекцион касалликларнинг олдини олишда қўлланилади. Наъматак асосида тайёрланган дамламалар авитаминоз, камқонлик ва юрак-қон томир касалликларида самарали ҳисобланади.

Қичитқи (*Urtica dioica*)

Қичитқи барглари витаминлар, темир, кальций ва флавоноидларга бой бўлиб, қон ҳосил бўлиш жараёнини рағбатлантиради. У камқонлик, қон кетиш ҳолатлари ва модда алмашинуви бузилишларида қўлланилади. Қичитқи организмдан зарарли моддаларни чиқаришда ҳам муҳим аҳамиятга эга.

Зира (*Cuminum cyminum*)

Зира уруғлари эфир мойлари ва антиоксидант моддаларга бой. У ошқозон-ичак фаолиятини яхшилайдиган, ҳазмни енгиллаштирадиган ва шамоллашда ёрдамчи восита сифатида қўлланилади. Зира халқ табobatiда оғриқ қолдирувчи восита сифатида ҳам маълум.

ТАДҚИҚОТ НАТИЖАЛАРИНИНГ КЕНГАЙТИРИЛГАН ТАҲЛИЛИ

Олиб борилган илмий таҳлиллар шуни кўрсатдики, шифобахш ўсимликлар инсон организмнинг функционал ҳолатига ижобий таъсир кўрсатади. Уларни тўғри меъёردа ва илмий асосда қўллаш даволаш жараёнининг самарадорлигини оширади.

Тадқиқот натижаларига кўра, доривор ўсимликлар таркибидаги биологик фаол моддалар антиоксидант, яллиғланишга қарши ва иммуномодулятор хусусиятларга эга. Масалан, флавоноидларга бой ўсимликлар қон томирларни мустаҳкамлайди ва оксидланиш жараёнларини секинлаштиради.

Шунингдек, фитотерапияни анъанавий тиббиёт усуллари билан уйғун ҳолда қўллаш сурункали касалликларда ижобий натижалар бериши аниқланди. Табиий дори воситаларининг кам ёндош таъсирга эга экани уларни профилактика мақсадида қўллаш имкониятини кенгайтиради.

Умуман олганда, тадқиқот натижалари шифобахш ўсимликлардан оқилона фойдаланиш инсон саломатлигини мустаҳкамлаш, касалликларнинг олдини олиш ва ҳаёт сифатини яхшилашда муҳим омил эканини тасдиқлайди.

ХУЛОСА

Шифобахш ўсимликлар инсон саломатлигини сақлаш ва мустаҳкамлашда муҳим аҳамиятга эга бўлган табиий воситадир. Уларни илмий асосда ўрганиш ва тиббиёт амалиётида кенг жорий этиш аҳоли саломатлигини яхшилашга хизмат қилади

Фойдаланилган адабиётлар рўйхати

Кароматов И.Д. **Фитотерапия асослари.** – Тошкент: Тиббиёт, 2019.

Муродов А.М. **Доривор ўсимликлар ва уларнинг шифобахш хусусиятлари.** – Самарқанд, 2020.

Хасанова Г.Ш. **Табий доривор воситаларнинг тиббиётда қўлланилиши.** – Тошкент, 2021.

WHO. **Monographs on Selected Medicinal Plants.** – Geneva, 2018.

Чулков В.А. **Адаптогены растительного происхождения.** – Москва: Медицина, 2017.

Кушимча адабиётлар

1.Кодиров, Н. Д., Кунгратова, М. И., & Мухаммадова, З. Г. (2025). КУВВАТЛАНТИРУВЧИ ДОРИВОР ЎСИМЛИКЛАРНИНГ ТИББИЁТДАГИ АҲАМИЯТИ. *TADQIQOTLAR*, 76(7), 15-19

2.Daminovich, K. N., & Kizi, T. S. K. (2025). IMPROVING PHARMACEUTICAL SERVICES IN COMMUNITY PHARMACIES: STRATEGIES FOR QUALITY ENHANCEMENT. *SHOKH LIBRARY*.

3.Kodirov, N., Galiakhmetova, E., Nizamova, A., Kudashkina, N., Galiakhmetova, R., & Rashitovna, S. (2024). Biological study of gynostemma pentaphyllum (thunb.) Makino. In *BIO Web of Conferences* (Vol. 93, p. 02001). EDP Sciences.

4.Daminovich, K. N. (2025). THE ROLE OF ZINC IN PROVIDING A HEALTHY NUTRITION. *SHOKH LIBRARY*, 1(13).

5.Кодиров, Н. Д., & Нажмитдинов, Х. Б. (2023). ПРИМЕНЕНИЕ НАНОТЕХНОЛОГИЧЕСКИХ МЕТОДОВ В ФАРМАЦЕВТИКЕ И В МЕДИЦИНЕ. *Вестник науки*, 1(11 (68)), 980-985.

6.Кодиров, Н. Д. СОВРЕМЕННЫЕ ПОДХОДЫ К ОБЕСПЕЧЕНИЮ КАЧЕСТВА И БЕЗОПАСНОСТИ ЛЕКАРСТВЕННЫХ СРЕДСТВ ПРИ ХРАНЕНИИ.

7.Кодиров, Н. Д. (2025). ВЛИЯНИЕ ПРИРОДНЫХ АЛКАЛОИДОВ НА НЕРВНУЮ СИСТЕМУ: МЕХАНИЗМЫ ИССЛЕДОВАНИЯ. *Экономика и социум*, (6-1 (133)), 1149-1154.

8.Кодиров, Н. Д., & Нажмитдинов, Х. Б. (2023). ПРИМЕНЕНИЕ РАСТЕНИЙ РОДА PSORALEA В МЕДИЦИНЕ И В ФАРМАЦЕВТИКЕ. *Вестник науки*, 1(11 (68)), 986-991.

9.Kodirov, N. D. (2022). 1.4-BENZODIAZEPINNING TIBBIYOTDA QO'LLANADIGAN VOSITALARI OJ Meliqulov1

10.Хасанова, Г. Р., & Набиев, Д. (2025). ЛЕЧЕБНЫЕ СВОЙСТВА ЛИСТЬЯ ГРЕЧЕСКОГО ОРЕХА-JUGLANS REGIA L. *ОБРАЗОВАНИЕ НАУКА И ИННОВАЦИОННЫЕ ИДЕИ В МИРЕ*, 81(2), 193-199.

11. Mustafayevich, O. S., & Raxmatullayevna, X. G. (2025). STUDY OF THE EFFECTS OF EXTERNAL CONDITIONS ON THE PERFORMANCE OF THE "TPG-SN4" METHANE DETECTOR. *Research Focus*, 4(6), 32-36.

12. Hasanova G. R., Burhanova D. S. & Norkulova H. S. (2025). GEL'MINTOZLARNI TASHXISLASHDA ZAMONAVIY BIOTEXNOLOGIYALAR: PTSR, IFA VA BOSHQA USULLAR. *Development Of Science*, 11(5), pp. 320-327. <https://doi.org/0>

13. Хасанова, Г. Р. (2025). ХИМИЧЕСКИЙ АНАЛИЗ БИОЛОГИЧЕСКИ АКТИВНЫХ ВЕЩЕСТВ В КОРНЕВИЩАХ И КОРНЯХ ДЕВЯСИЛ ВЫСОКИЙ-INULA HELENIUM L., ПРОИЗРАСТАЮЩЕГО НА ТЕРРИТОРИИ СРЕДНЕЙ АЗИИ. *ОБРАЗОВАНИЕ НАУКА И ИННОВАЦИОННЫЕ ИДЕИ В МИРЕ*, 79(3), 157-164.

14. Хасанова, Г. Р., & Рашидова, Д. Ш. (2025). ПИЖМА ОБЫКНОВЕННАЯ—TANACETUM VULGARE

L. *ОБРАЗОВАНИЕ НАУКА И ИННОВАЦИОННЫЕ ИДЕИ В МИРЕ*, 80(4), 47-53

15. ИЗУЧЕНИЕ БИОЛОГИЧЕСКИХ АКТИВНЫХ ФЛАВАНОИДОВ В ТРАВЕ- DIANTHUS TETRALEPIS NEVSKI